

Parteneriatul Stat – Culte religioase în România anului 2011, în contextul integrării ei în Uniunea Europeană

Introducere

Dacă spre sfârșitul mileniului al III –lea a apărut un mod de gândire, ce a cuprins treptat toate compartimentele vieții: religios, social – politic, cultural și economic european și s-a impus treptat, arătându-se a fi o caracteristică a acestui sfârșit de mileniu, aceasta este, fără îndoială, gândirea dialogală¹. La începutul noului mileniu se pare că toți și toate sunt chemate la dialog și comuniune pentru a supraviețui în contextul pluralismului cultural ce caracterizează lumea de astăzi². Acest realism ne cheamă pe noi la evidențierea a două principii esențiale referitoare la relația noastră cu Uniunea Europeană, primul fiind acela că nu Uniunea Europeană reprezintă o problemă ci propria noastră prezență în cadrul ei, iar al doilea se cuprinde în faptul că problema noii compoziții și sinteze nu este de sorginte politică sau economică ci de natură culturală și spirituală. Dincolo de influențele permanente ale Occidentului în țările răsăritene, deosebirea de cultură dintre Europa apuseană și popoarele ortodoxe rămâne, în multe locuri ce nu pot fi depășite.

Se acceptă astăzi tot mai mult ideea că existența însăși este dialog, adică este chemare și răspuns, este întâlnire, comunicare, împreună-lucrare, perihoreză și comuniune, atât pe verticală cât și pe orizontală. Noutatea acestei forme de gândire constă în redescoperirea dimensiunii verticale a dialogului, care îi pot salva pe partenerii dialogului de platitudinea orizontală. Concret, lucrul acesta se observă în redeșteptarea interesului omului modern pentru religie, care reprezintă tocmai dimensiunea verticală în orice formă de dialog și la orice nivel. Făpturile și lucrurile nu există în mod solitar în lume. Nu solitudinea și multitudinea lor individuală le justifică existența, ci unitatea existențială a lumii, bazată pe identitatea personală a oamenilor, care realizează o comuniune ce constă nu din dizolvarea sau pierderea lucrurilor și făpturilor în masa unității, ci din sinergia și perihoreza propriilor energii care, nu numai că se susțin reciproc și, prin însăși identitatea lor, se îmbogățesc reciproc și sunt apte să primească un sens prin

¹ Pr. Dr. Ioan Stoica, *Adevărul, omul și lumea*, Editura ASA, București, 2006, p. 23. Anul 1922, marcat de apariția lucrării lui M. Buber, *Ich und Du*, sau, chiar mai degrabă, anul 1920 reprezintă începutul unei profunde schimbări (Umbruch), în gândirea europeană cu privire la om, schimbare care totuși va avea o formă consistentă abia după cel de-al doilea război mondial: refuzul primatului *eu – lume* și afirmarea și afirmarea *eu – tu în lume*; cf. Th. Steinbuchel, *Der Umbruch des Denkens. Die Frage nach christlichen Existenz erläutert an F. Ebners, Menschdeutung*, Darmstadt, 1966. Această schimbare în gândire cu privire la om nu este străină, evident, de experiența istorică a europeanului: reflecția asupra marilor crize ale culturii tehnologice, cu răsturnările sale sociale, războaiele fără precedent, reducerea omului la o singură dimensiune etc. Excesele de mizerie umană au pus în lumină unilateralitatea și deformarea imaginii omului care a dominat o mare parte a culturii moderne. J. Bockenholff, *Die Begegnungsphilosophie. Ihre Geschichte – Ihre Aspekte*, Freiburg-München, 1970, p. 83-99.

² D. Trachy, *The Analogical Imagination: Christian Theology and The Culture of Pluralism*, Crossroad, New York, 1981; Wolfgang, Welsch, *Unsere postmoderne Moderne*, Akademie Verlag, Berlin, 1997; P.C. Bori, *Pluralita delle vie*, Feltrinelli, Milano, 2000; Rorty R., *Truth and Progress*, University Press, Cambridge, 1998.

persoana umană, care devine conștiința lumii³. Există aici o susținere întemeiată pe reciprocitate spirituală și informațională, ceea ce le face să comunice prin însăși individualitatea și raționalitatea lor, adică prin identitatea care nu se desființează, deoarece este complementară și astfel le face să alcătuiască lumea, adică unitatea creației și să-și reveleze fiecare în parte și toate la un loc, condiția esențial – existențială de împreună – existență care înseamnă dialog și chemare la dialog, adică creație a lui Dumnezeu și lume a oamenilor⁴.

Întâlnirea cu un altul adică dialogul, la începutul acestui mileniu al III – lea, constituie un dinamism concret, ce deschide omul spre o transcendență, speranță și sens. Lumea de astăzi, golită de sens în secolul trecut, are nevoie, la început de nou secol, deopotrivă de conștiința religioasă ca de o frână, adică de cunoașterea propriilor limite și de acceptarea lor responsabilă cât și de speranța că nu este părăsită de Dumnezeu, căci numai această speranță îi poate umple golul sufletesc de care suferă omul modern și pe care nici un progres tehnic sau științific nu este în stare să-l umple. Chiar dacă lumea de astăzi trăiește într-o epocă de crize și experiențe dureroase, Dumnezeu, Care lucrează atât în și prin oamenii religiilor cât și prin oamenii de știință și de bună credință de pretutindeni, după harul lor, va lumina sensul existenței și va ajuta lumea să își păstreze identitatea și demnitatea umană, iar pe oameni să înțeleagă că a fi fiii unui anumit neam istoric nu exclude frățietatea cu fiii altor neamuri, întrucât, în cele din urmă, toți suntem frați, având ca Tată pe Dumnezeu. În acest sens, singura relație care justifică existența este relația de iubire bazată pe jertfa de sine, și singura cale care facilitează relația de comunicare a existenței, este calea iubirii, adică iubirea lui Dumnezeu, pe care trebuie să o învățăm toți în cele din urmă, dacă vrem să ajungem la un modus vivendi care să garanteze demnitatea și supraviețuirea întregii umanități și a creației. Putem spune astfel că dialogul asigură chiar supraviețuirea națiunilor, adică a popoarelor, sau mai corect spus, a culturilor⁵ care se identifică cu popoarele respective, le conservă identitatea și le asigură perenitatea, și nicidecum cu rasele, deoarece din punct de vedere, nu factorul genetic și ereditar este cel care ne diferențiază, ci cel cultural și spiritual.

Când spunem lucrul acesta, în perspectiva extinderii Uniunii Europene, ne gândim că această structură pluriculturală și suprastatală, trebuie să se străduiască să realizeze în primul rând o dezvoltare cultural – spirituală regională, și nicidecum o integrare mai mult sau mai puțin bazată pe forță și pe structuri socio – politice și economice. Dezvoltarea cultural – spirituală a tuturor statelor înglobate va asigura valoare și trăinicie Uniunii Europene și o va feri de ispita de a deveni un simplu imperiu politic și economic. Este greșită tendința de a se impune cu orice preț modelul economic și cultural occidental și considerat universal valabil, fundamentat pe relativizarea și perversitatea valorilor morale, religioase, culturale, artistice cu grave consecințe: laxism și libertinaj moral; consumism, bunăstarea materială și căutarea plăcerii; sincretism religios; cultura morții etc., considerate paradoxal a constitui comoditatea și calitatea vieții. Dar ce sens mai poate avea viața, când prin perversitatea ei axiologică și-a pierdut total sensul existenței?

În zilele noastre, lumea face eforturi tot mai susținute pentru crearea unui climat de apropiere, de încredere, de înțelegere și colaborare între oameni și popoare care să le

³ H. Schmidinger, *Der mensche ist Person. Ein christliches Prinzip in theologischer und philosophischer Sicht*, Tyrolia, Innsbruck – Wien, 1994, p. 291; Paul Ricoeur, *La persona*, Morcelliana, Brescia 1997.

⁴ Pr. Dr. Ion Stoica, *op. cit.*, p. 24.

⁵ A. Gambino, *Gli altri e noi: la sfida del multiculturalismo*, II Muligno, Bologna, 1996.

asigure securitatea existenței și conviețuirea în armonie cu semenii. Dar dacă nu va ține seamă și de dimensiunea spirituală a omului prin factorii religioși, care să asigure oamenilor experiența întâlnirii cu Dumnezeu prin dimensiunea transcendentă, șansele sunt minime, pentru că nimic din cele pur naturale nu sunt stabile, mai ales când sunt închise în imanentul plat. Tendința spre realizarea unei comunități globale este un proces aflat în plină desfășurare, o evidentă „devenire” istorică⁶, care se consumă indiferent de dorințele sau obiecțiile noastre și care este accelerat de factori neutri din punct de vedere religios. Desigur, realizarea unității creștine și într-un sens larg a întregii umanități, este și trebuie să rămână o dorință sacră a fiecărui om de bună credință care își raportează conștiința la testamentul Domnului Iisus Hristos, „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21), precum și la faptul că întreaga creație este destinată să devină Biserica lui Dumnezeu. Pe de altă parte să nu uităm că unitatea este una și globalizarea este alta⁷, iar globalizarea, cel puțin în modul în care este percepută astăzi, nu va putea să asigure unitatea și supraviețuirea lumii. Noi am făcut deja experiența unei globalizări forțate (comunismul), care a sfâșiat și mai mult unitatea lumii. De aceea, când suntem nevoiți să ne confruntăm tot cu o globalizare, chiar dacă de data aceasta este la nivel regional, este normal să nu mai avem încredere și să fim precauți, încercând împreună să lămurim problema pe cât este cu putință, pentru o înțelegere corectă a ei și deci pentru aflarea adevărului, spre a realiza o implicare personală responsabilă. Aceasta este o problemă delicată pe care nici societatea singură și nici religiile singure nu o vor putea soluționa, atâta vreme cât nu există conlucrare, adică dialog, ci mai degrabă numai atitudini exclusiviste, relativiste, reduționiste sau posesive cu privire la adevăr, care nu fac altceva decât să-l fărâmițeze și mai mult, și să-l facă să devină obscur, denaturându-l ori chiar conceptualizându-l. În acest proces, diferite religii au jucat deja un rol foarte important. Așadar, înainte de a ne referi la contribuția religiilor privind datoria lor față de edificarea unei comunități mondiale, se cuvine să recunoaștem responsabilitatea lor față de multe dintre paginile negre ale istoriei mondiale și să înțelegem și noile împrejurări în care sunt obligate să activeze⁸.

Dacă aruncăm o privire asupra evoluției percepției religiei în secolul trecut, observăm că intrarea în secolul al XX – lea a fost dominată de un scepticism generalizat în ceea ce privea atât rolul cât și viitorul religiei în societatea modernă. A fost perioada în care gândirea occidental – europeană ducea la extrem consecințele pozitivismului epistemologic, „profeții suspiciunii” anunțând cu multă emfază caracterul retrograd, inutilitatea și iminenta dispariție a religiei. Puternic influențat de teologia antropologică a lui L. Feuerbach (1841), Marx a fost primul teoretician social care a văzut în religie unul din factorii principali ce se opune progresului și schimbării sociale. „Religia este opiumul

⁶ R. Robertson, *Globalization. Social Theory and Global Culture*, Sage, London, 1992; A. Minc, *La mondialisation hereuse*, Plon, Paris, 1997; Zygmunt Bauman, *Dentro la globalizzazione. Le conseguenze sulle persone*, Laterza, Roma – Bari, 1999; H.P. Martin, H. Schumann, *La trappola della globalizzazione*, Raezia, Bolzano, 1997; J. Habermas, *La costellazione postnazionale*, Feștrinelli, Milano, 1999; Antony Giddens, *Il mondo che cambia. Come la globalizzazione ridisegna la nostra vita. Il Muligno*, Bologna, 2000; J. Rifkin, *le siecle biotech, le commerce des gens dans le meilleur des mondes*, la Decouverte, Paris, 1998.

⁷ Georgios Mantzarides, *Globalizare și universalitate*, Editura Bizantină, București, 2004. Vezi și: Georgios Mantzarides, *Globalization and Universality: Chimera and Trth*, în *Christian Bioethics*, 1 (2002), p. 199 – 207.

⁸ Anastasios Yannulatos, *Ortodoxia și problemele lumii contemporane*, Editura Bizantină, București, 2003, p. 17.

popoarelor”, „este doar soarele iluzoriu care se rotește în jurul omului atâta timp cât omul nu se rotește în jurul său însuși” susținea Marx în anul 1844. Din perspectiva sa, societatea viitorului, în care diferențele de clasă vor fi eliminate și care va da naștere omului nou, va fi una în care religia va fi o chestiune de istorie. Mergând mai departe în aceeași direcție, Nietzsche⁹ anunța în 1885 prin intermediul nebunului din Așa grăit-a Zarathustra, moartea lui Dumnezeu și nașterea lui der Übermensch (super omul), care nu cunoaște altă lege în afara propriei voințe, pentru ca nu cu mult mai târziu Freud cu psihanaliza lui să pretindă a da loviturile finale religiei și persoanei religioase. Viitorul unei iluzii (1927), lucrarea în care Freud vorbește nemijlocit pe tema rolului și al viitorului religiei, se încheia pe un ton cinic, cu pretenții programatice de acțiune, ce se doreau a se rezolva în mod irevocabil această „maladie” a societății moderne¹⁰.

Dacă privim în trecut la cele două mii de ani de istorie creștină, vom fi copleșiți atât de bucurii cât și de dezamăgiri. Motivele bucuriei și ale satisfacției sunt următoarele:

- Supraviețuirea Bisericii. Biserica s-a născut într-o lume ostilă și a suferit grave persecuții, nu doar în timpul primelor secole, dar și în zilele noastre¹¹. În pofida lor, ea încă există și aceasta demonstrează că ea este o realitate divino – umană destinată să supraviețuiască vicisitudinilor istoriei și să-i conducă pe oameni la înviere, adevăr acceptat de însuși marele persecutor Iulian Apostatul, care mărturisește în agonia de muribund: „Ai învins Galileene!”

- Misiunea Bisericii s-a împlinit în ciuda existenței ei într-o varietate de culturi. Nu și-a pierdut identitatea divino – umană și nu a desființat nici identitatea cultural – spirituală a popoarelor în care s-a întrupat, ci dimpotrivă, le-a asigurat identitatea și le-a salvat demnitatea, devenind factorul de coeziune socială al lor. Biserica nu poate supraviețui decât numai în lume, descoperind noi dimensiuni ale chemării sale în lume.

- Dintru început a fost și un factor cultural de prim rang având o influență asupra culturii nu doar în Imperiul Bizantin dar și în Occidentul Evului Mediu. Chiar în vremurile moderne, când Biserica, în societățile respective, a fost oficial și programatic ori sistematic marginalizată, fiind considerată factor irelevant și nesemnificativ în creația culturii umaniste, ea nu a încetat și nu încetează să rămână factor generator și promotor de cultură și spiritualitate. Multe din valorile umaniste și spirituale ale societății moderne nu sunt altceva decât principii, valori și (re)surse creștine. Cu deosebire în noul mileniu mesajul Bisericii va fi credibil doar prin mărturia faptelor și printr-o renaștere monahală de dimensiuni impresionante, după cum mărturisește Mitropolitul Ioan Zizioulas¹².

1. Religia și factorii religioși – mereu prezenți în viața umanității

⁹ E. Mirri, *La Metafizica i Nietzsche*, Alfa, Bologna, 1961, p. 89; G. Penzo, M. Nicoletti, *Nietzsche e il cristianesimo*, Morcelliana, Brescia, 1982.

¹⁰ Silviu Rogobete, *Religie și schimbare socială. Câteva reflexii asupra rolului religiei în societatea contemporană*, Colegiul Noua Europă, București, 2002, p. 124.

¹¹ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, E.I.B.M.B.O.R., București, 1991, pp. 83 – 91; Pr. Prof. Dr. Ioan Rămureanu, *Istoria Bisericească Universală*, vol. I, E.I.B.M.B.O.R., București, 2004, pp. 60 – 68; Paul Allard, *La persecution de Diocletian et le triomphe de l’Eglise*, 2 vol., ed. 2, Paris, 1908; H. Leclerc, *Les martyrs. Recueil de pieces authentiques sur les martyrs depuis les origines du christianisme jusqu’au XX siecle*, Paris, 1903.

¹² Mitropolitul Ioan Zizioulas al Pergamului (Patriarhia Ecumenică), *Cuvântare ținută la Mănăstirea Balamand* (Liban), 04.12.1999, www.balamand.edu.lb/theology/Zizioulas Lecture.

Indiferent cât de nefastă a fost influența lui Marx, Nietzsche și Freud asupra omului modern, o analiză a secolului al XX – lea ne arată cu totul altceva. Este ceea ce Anthony Giddens¹³ numea atât de elocvent *the return of the oppressed*, revenirea în forță în ultimele decenii ale secolului a factorului religios programatic oprimat¹⁴. Virgil nemoianu, răspunzând la întrebarea „crește sau scade religiozitatea în lume?”, confirma recent același lucru. Sondajele din ultimii ani¹⁵ revelează faptul că peste 90% din populația României este religioasă (86% aparținând Bisericii Ortodoxe Române), peste 60% participă la servicii religioase cel puțin cu prilejul marilor sărbători, 1, 7% frecventează Biserica cu regularitate. Această situație poziționează România pe primele locuri în Europa. Însă, paradoxal, România, ocupă în același timp, locuri fruntașe și în majoritatea sondajelor internaționale referitoare la avort, corupție și criminalitate. Or, tocmai acest contrast frapant face și mai mult ca studiul religiozității, al impactului ei social precum și al potențialului ei de a fi un factor credibil al îmbunătățirii vieții sociale, să devină un imperativ al vremurilor noastre¹⁶.

Ca să putem înțelege rolul religiei la început de mileniu trei, posibilitățile, provocările și capcanele ori cursele cu care se confruntă omul religios și Biserica contemporane, nu trebuie să ne oprim doar la teorii sociale referitoare la modernitate și la modernitatea târzie sau postmodernitate¹⁷. Pentru a avea o mai responsabilă înțelegere și apropiere a faptului religios, trebuie să avem în vedere în primul rând studiul marilor tradiții religioase ale umanității. Cuvântului religie îi sunt asociate două etimologii latine: una este cea derivată din verbul „reculegere” – a reveni în urmă prin lectură, cuvânt, gândire, a reculege – care sugerează legătura cu trecutul, cu o tradiție. Religia devine astfel aducerea aminte a unui trecut, actualizare permanentă a acestuia. Cealaltă etimologie provine din „religare” și are sens de „a lega”, „a fixa”, așa cum se întâmplă în multe regiuni ale lumii: religia unește, construiește și fundamentează coeziunea socială¹⁸, coeziune socială care, pe lângă competența religioasă, dispune și de aportul limbii, al tradiției istorice și al atașamentului de un anumit teritoriu. Aceasta înseamnă o cultură comună, modele și norme de comportament unitare. Religia a avut în evoluția sa istorică

¹³ Antony Giddens, *Il mondo che cambia. Come la globalizzazione ridisegna la nostra vita*, Il Muligno, Bologna, 2000, p. 57.

¹⁴ Silviu Rogobete, *op. cit.*, p. 2.

¹⁵ www.recesământ.ro și www.infoeuropa.ro – un eurobarometru realizat de Comisia Europeană/Uniunea europeană în toamna anului 2005.

¹⁶ Silviu Rogobete, *op. cit.*, p. 75.

¹⁷ Despre postmodernitate și caracteristicile sale a se vedea: H. Bertens, *The Idea of Postmodern*, A. History, Routledge, London – New York, 1995; Ph. Bery, A. Wernick, *Shadow of Spirit. Postmodernism and Religion*, Routledge, London – New York, 1992; Jean francois Lyotard, *Reecris la modernite, Galilee*, Paris, 1998; Konrad Lorenz, *Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate*, Editura Humanitas, București, 2006; Richard Rorty, *Ambiguitates et limites du postmoderne*, Vrin, Paris, 1994.

¹⁸ Lect. Drd. Mihail Anton, Abordări sociologice privind relația dintre religie și securitate, în volumul „Implicații ale religiilor asupra securității în contextul extinderii U.E., Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006. La pagina 160 din volumul citat, autorul enumeră următoarele funcții ale religiei: „funcția de unitate, solidaritate și coeziune socială; funcția de legitimizare a organizării sociale, a scopurilor și acțiunilor societății; funcția de control social, prin impunerea unui set de norme morale; funcția ontologică de explicare a lumii; funcția de identificare socială a indivizilor și a grupurilor; funcția de reglare psihoafectivă”. Ținând seama de contextul lucrării, noi insistăm mai mult asupra funcției unificatoare care construiește și fundamentează coeziunea socială. Desigur există și păreri ce consideră că religia are și o funcție dezintegratoare. Wach Joachim, *Sociologia religiilor*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 56.

sensuri diferite, după faptele semnificative din viața societății. Religia poate însemna norme morale, rituri, dar și modul de a gândi, de a se raporta la sacru și de a trăi sacru, propriu unui grup, deci înseamnă un sistem de viață al grupului respectiv, sau, cum este cazul la români, un factor constitutiv al etnogenezei. În trecut, religiile influențau toate aspectele vieții umane deținând o complexă competență: se îmbinau ori se întrepătrundeau cu filozofia, legislația, politica, arta, formele de recreație.

Însă în epoca noastră modernă secularizată, aceste sectoare ale vieții au dobândit ipostaze și consistențe autonome speciale. Foarte mulți factori indiferenți din punct de vedere religios, precum dezvoltarea științifică și tehnologică accelerată, dreptul internațional, organismele internaționale care acționează în baza unor programe de perspectivă mondială, au fost caracterizați ca produse secularizate¹⁹ ale religiei, și în special ale culturii creștine. Acești factori „nereligioși” nu trebuie înfrunțați ca adversari, ci abordați ca parteneri în îndeplinirea idealurilor universale spirituale care urmăresc înțelegerea și apropierea universală. Ceea ce se cere nu este tutelarea sau crearea unui front comun al religiilor împotriva altor forțe spirituale ale lumii contemporane, într-o mentalitate ofensivă de tipul cruciadelor²⁰ ci, o contribuție substanțială la abordarea circumstanțelor nou – create, prin conlucrarea tuturor factorilor într-un dialog deschis ambelor dimensiuni, verticală și orizontală (transcendentă și imanentă). Totuși, în pofida acestei disponibilități pozitive, rolul esențial al religiei este indiscutabil. Nu este permisă o contribuție care să reducă la o simplă încercare de înțelegere intelectuală, la câteva remedieri neînsemnate și al o explicație de suprafață a fenomenelor. În multe cazuri, cugetarea religioasă este datoare să renunțe la rolul de simplu exeget. Are datoria de a se exprima cu îndrăzneală, cu o viziune și o acuitate profetică, în legătură cu marile probleme care solicită contemporaneitatea²¹. Aceasta înseamnă ca religia să-și ia în serios dimensiunea ei profetică – eshatologică, contribuind cu toate mijloacele sale specifice la îmbunătățirea vieții credincioșilor. Este chemată să se implice în problemele reale ale vieții²².

2. Importanța și rolul religiilor la începutul celui de-al treilea mileniu

Religia este o componentă importantă a culturii politice în multe țări²³, și aceasta datorită puterii ei de a legitima autoritatea laică. Se spune despre religie că, pretinzând că se află deasupra lumii pământești, mai degrabă oferă decât primește legitimitate²⁴. Lucrul acesta se observă foarte clar în istoria poporului român. Toate marile momente și evenimente social – politice care i-au marcat existența, au fost legitimate și încununat chiar de evenimentele religioase și bisericesti (de pildă, în anul 1330 s-a înființat Statul feudal Țara Românească, în anul 1359 a fost recunoscut oficial de către Imperiul Bizantin

¹⁹ K. Lowith, *Significato e fine della storia. I presupposti teologici della filosofia e della storia*, Comunita, Milano, 1965; C. Dawson, *Il cristianesimo e la formazione della civiltà occidentale*, Rozzoli, Milano, 1997; H. Blumenberg, *La legittimità dell'età moderna*, Genova, 1992.

²⁰ Anastasios Yannoulatos, *op. cit.*, p. 21.

²¹ Pr. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica ortodoxă*, Editura Deisis, Alba Iulia, 1993.

²² Anastasioas yannoulatos, *op. cit.* p. 18

²³ Remond Rene, *Religie și societate în Europa*, Editura Polirom, Iași. „Religia continuă să rămână un factor geo – politic și o cheie pentru înțelegerea relațiilor internaționale în unele zone ale continentului” – p. 26.

²⁴ Sava Ionel Nicu, *Studii de securitate*, Centrul Român de Studii Regionale, București, 2005, pp. 40 – 42.

și Patriarhia Ecumenică prin înființarea Mitropoliei Ungrovlahiei²⁵. Este îndeobște cunoscut faptul că statele comuniste au încercat să construiască o cultură politică din care religia era eliminată. Religia nu avea nici un rol în construcție socialismului și în formarea omului nou, fiind doar „un atribut al celor nefericiți care erau forțați să îndure fărădelegile capitalismului”²⁶. Începând cu ultimul deceniu al secolului trecut, statele est – europene, foste comuniste, au permis din nou, în mod oficial, exprimarea tradițiilor religioase în legătură cu care comunismul a eșuat în efortul său de a le elimina²⁷. Simultan cu renașterea Ortodoxiei în republicile slave și în România, a avut loc și o renaștere islamică care a traversat Asia Centrală, urmărindu-se prin ea reafirmarea identităților pe care Moscova le suprimase vreme de decenii. De fapt, adevărata renaștere globală a religiei s-a produs câteva decenii mai devreme, începând cu a doua jumătate a secolului al XX – lea, când modernizarea sub expresie economică și socială a devenit globală în toată amploarea. Astăzi, importanța religiei se evidențiază dramatic prin resurgența Islamului, mișcările fundamentaliste de inspirație islamică răspândindu-se într-un ritm rapid, deoarece par să răspundă aspirațiilor umane și nemulțumirilor față de societatea contemporană. O problemă delicată ce care se confruntă societatea europeană contemporană, chiar în contextul extinderii Uniunii, în afară de pluralismul și sincretismul religios, și raportarea lor la adevăr, o constituie prezența tot mai simțită a islamismului. Această problemă trebuie abordată cu multă seriozitate, cu competență, și totodată cu multă delicatețe și sensibilitate, pentru că în esență este vorba de o întâlnire între civilizații și culturi total diferite, ce se exprimă prin sensibilități specifice, care sub nici o formă nu trebuie stârnite ori neglijate. Să nu uităm că dincolo de specificul fiecăreia, monoteismul este factorul de coeziune a celor trei mari religii care se întâlnesc acum în Europa - creștinismul, iudaismul și islamismul - întrucât toate trei sunt de sorginte avraamică și aceasta ar face să se impună în Europa dialogul interreligios și dialogul cu toți oamenii de pretutindeni, nu dor cel ecumenic și interconfesional, care și-a făurit deja o tradiție în acest sens.

La modul general, religia este relevantă în orice conflict, deoarece vorbește de viață și de moarte, de război sfânt sau de război drept. Religia, în epoca contemporană, continuă să fie o prezență vie în viața umanității, indiferent de spațiul geografic, și cu atât mai mult, am putea spune lucrul acesta pentru spațiul Uniunii Europene, unde creștinismul este o componentă esențială a identității europene. Creștinismul și-a pus pecetea asupra continentului european. Cultura și spiritualitatea europeană este de sorginte creștină și poartă încă amprenta eclesiastică, și tocmai aceasta este caracteristica dominantă a Europei. Este adevărat că acum lumea occidentală secularizată este plină de contradicții. Pe de o parte ateismul și raționalismul ocupă poziții solide, ca și secularizarea care arată că în societatea occidentală religia își pierde din importanța pe care o avea în trecut în funcționarea sistemului social²⁸, însă pe de altă parte nici legiferarea și generalizarea dreptului la credință nu sunt minimalizate. La fel, în spațiile fostelor state comuniste, unde se edifică societăți democratice, libertatea credinței este

²⁵ Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ed. 2, E.I.B.M.B.O.R., București, 1991, pp. 255 – 256.

²⁶ Ibidem, vol. III, pp. 280 – 281.

²⁷ Ibidem, vol. III, pp. 281.

²⁸ Wilson Bryan, *Religia din perspectivă sociologică*, Editura Trei, București, 2000, capitolul „Secularizarea și efectele sale neliniștitoare”, pp. 171 – 205.

garantată prin lege și în mare parte respectată în viața societății. Se poate afirma că procesul de extindere în Răsărit a democrației și economiei libere, cu tehnologie avansată, a indus un model de societate european, în curs de edificare, în care problemele religiei și credinței au încetat să mai fie abordate ca „afaceri de stat”. De aceea, în acest spațiu european tensiunile și conflictele religioase se pot transforma mai greu în ciocniri violente, armate. Acesta este un semn edificator că în momentul în care religia se poate manifesta în condiții de libertate ea poate deveni un element de stabilitate care nu trebuie ignorat ori neglijat.

Europa unită își construiește în prezent relația cu religia sub forma a ceea ce istoricul Rene Remond numea o „secularizare amiabilă”²⁹. Locul separației radicale și uneori violente între opinia religioasă, rezervată spațiului privat și puterea politică, în sfera nevăzutului și cea a vizibilului, separație care inaugurează autonomia societății moderne, este luat de o viziune potrivit căreia distincția domeniilor de competență nu înseamnă și irelevanța lor reciprocă. Cu alte cuvinte, faptul că religia nu mai legitimează politicul și statul își asumă o neutralitate principală față de credințele religioase nu echivalează cu a nu recunoaște sau a nu valorifica rolul religiei în spațiul public. Întrebarea este: Cum gândim acest rol? Care sunt rațiunile care ne determină să-l recunoaștem și chiar să-l încurajăm? Ce anume justifică prezența religiosului într-o societate care, după cum spune Marcel Gauchet³⁰, se articulează deliberând asupra ei însăși fără a se referi la ceea ce o transcende? Deși religia este un fenomen și un proces dinamic pe care nimeni nu-l mai poate contesta astăzi, iar celebra expresie formulată de scriitorul Andre Malraux – „secolul XXI va fi unul religios sau nu va fi deloc” confirmă ideea că în acest secol religiile cunosc un reviriment fără precedent, totuși, asistăm astăzi și la o redimensionare a conștiinței de sine a religiilor din spațiul lor de acțiune. Mai întâi prin însuși faptul că astăzi în Europa se propun noi religii și noi secte în baza libertății care contestă valoarea și legitimitatea vechii religii creștine.

O privire lucidă asupra fenomenului religios contemporan, la nivel global, ne face să înțelegem că în actuala situație de pluralism religios, religiile sunt în competiție unele cu altele, deoarece considerând că posedă adevărul religios, tind să prevaleze asupra altor religii. Or, în acest caz, nu mai poate fi vorba de funcția de coeziune socială a religiei. Potrivit lui W. Joachim, în această situație a pluralismului, religia își pierde funcția de integrare și, în anumite situații, poate genera stări de tensiune. Astăzi există inițiative concrete de a construi, ținând seama tocmai de ponderea civilizațională a religiei, solidarității regionale, cu scopul de a asigura stabilitate și cooperare. Realismul elementar al oricărui proiect politic obligă la dialogul cu credințele religioase tradiționale care au dat alcătuirea profundă a unei societăți, indiferent de sensul deciziilor sale ulterioare³¹. Ajungem astfel la argumentul istoric al revelației religiei. Cu toate că actuala Constituție Europeană nu include în preambul referința la „rădăcinile creștine”³². Europa nu poate să nu-și recunoască originea istorică: ea datorează creștinismului atât principiul de unitate

²⁹ Remond Rene, *op. cit.*, p. 37; Bogdan Tătaru Cazaban, *Europa și pluralitatea religiilor. Pentru o cultură comună*, în revista 22, Anul XV (852), 07.07.2006 – 13.07.2006. p. 3

³⁰ Marcel Gauchet, *Le desenchantement du monde. Une histoire politique de la religion*, Editura Gallimard, 1985; Idem, *La religion dans la democratie*, Editura Gallimard, 2003.

³¹ Bogdan Tătaru Cazaban, *op. cit.*, p. 3.

³² Joseph Ratzinger, Marcello Pera, *Senza Radici. Europa, relativismo, cristianesimo, islam.*, Mondatori, Milano, 2004.

(vizibil mai cu seamă în primul mileniu), cât și actuala divizare confesională, astfel încât s-a vorbit de mai multe europene religioase, fiecare cu propria sa raportare la modernitate³³. Drept urmare, religia reprezintă un factor determinant, prezent în toate relațiile de viață. Statele europene au afirmat apartenența lor la credința în Dumnezeu în textul din Constituțiile lor. Moștenirea religioasă este precizată chiar în Constituțiile unor state ce se numesc laice. Spectrul larg al relațiilor juridico – religioase, referitoare la Bisericele de stat și laicitate, neutralitate și cooperare își au originea în imanenta diversitate din țările comunitare. Cum ar fi spre exemplu: Franța prezintă șapte sisteme legislative religioase diferite. Particularitățile lor se întâlnesc în Alsace – Moselle, în Guyana ori La Mayotte. Regatul Unit trebuie să țină cont de nevoile (cerințele) religioase începând cu cele din Anglia și Scoția și continuând cu cele din Irlanda de Nord până în Țara Galilor și cu altele³⁴. Grecia, în schimb, are un statut aparte în Sfântul Munte Athos, iar în Germania, prin particularitățile legate de fiecare land în parte. Unele țări comunitare o atenție sporită factorului religios al diferitelor comunități prin încheierea de tratate între stat și respectivele comunități religioase. Această diversitate se află într-o permanentă mișcare în statele Comunității Europene. Dar este vorba de o mișcare ce tinde spre convergență întrucât sistemele legislative religioase într-un anumit sens, converg în Europa. Legăturile și relațiile Stat – Biserică pot cunoaște soluții de tipul celei din Suedia ori se pot prezenta sub forma unei destinderi ce caracterizează această relație în Anglia. În Germania schimbările au vizat probleme sau aspecte, cum ar fi predarea religiei, jurisdicția bisericească ori statutul diferitelor asociații. Structuri care erau inițial antagonice își dovedesc acum forța de cooperare. Există o convergență spre autodeterminarea elementului religios, dar și una în sensul unei colaborări între stat și comunitățile religioase. Încercările istorice de marginalizare a religiei, ca un fenomen social printre alte fenomene sociale, au eșuat în statele membre ale comunității. Problemele religioase dețin pretutindeni un loc deosebit, special, în viața publică.

Modelul societății civile, centrat în ultima perioadă pe ideea de stat, nu poate asimila în mod corespunzător religia în unicitatea ei. Acest infinitum internum împiedică orice încercare de mediatizare permanentă a elementului religios, prin atribuirea acestuia unor sfere de interese limitate și particulare. Având ca fundament libertatea de conștiință, sistemele legislative din Uniunea Europeană converg și în sarcinile fixate pentru viitor. Într-o libertate religioasă recunoscută, religia trebuie să se bucure de locul corespunzător. Pe cât de puțin se poate lipsi de religie în transmiterea rădăcinilor ei culturale – dacă se dorește neapărat a fi cu adevărat europeană – pe tot atât de puțin îi este îngăduit Uniunii Europene să minimalizeze rolul religiei la cel de simplu furnizor de valori³⁵. Religia nu este o ancilla in ethicis pentru stat. Ea nu este nici un paravan folositor doar pentru diferite interese economice și religioase și nici un „muzeu” cultural – istoric pentru Uniunea Europeană. Religia trebuie să aibă locul ei propriu în Uniunea Europeană și un rol la realizarea libertății oamenilor. Ea are misiunea de a asigura oamenilor o viață împlinită. A da suflet Europei înseamnă a trezi conștiința identității religioase – spirituale a europenilor occidentali, ale garanta existența personală și demnitatea proprie, a-i ajuta să redescopere sensul existenței prin redeschiderea perspectivei transcendentului și ale arăta

³³ Bogdan Tătaru Cazaban, *op. cit.*, p. 4.

³⁴ Prof. Gerhard Robberts, *Relațiile juridice între Stat și comunitățile religioase în Europa*, Universitatea din Trier – Germania, traducere de Ana – Maria Racu, în revista „Teologie și Viață” – www.trinitas.ro

³⁵ Ibidem.

ținta spre care trebuie să se îndrepte. Pentru că la ora actuală, Occidentul trăiește o profundă criză de natură religioasă și culturală, oamenii fiind dezorientați și bulversați din punct de vedere spiritual, pe de o parte, prin libertatea înțeleasă ca libertinaj și consumism iresponsabil, prin relativizarea rațiunii, a științelor și a valorilor perene, iar pe de alta prin sincretismul și pluralismul religios multicultural în care trăiesc.

Uniunea Europeană trebuie să includă religia în dimensiunea sa instituțională. Ignorând acest lucru, nu face decât să conteste aspectele esențiale ale vieții cetățenilor ei. Religia există în cadrul instituțiilor cu viața ei specifică, iar Uniunea Europeană este obligată să respecte acest lucru³⁶. Ca un garant al principiilor democratice Uniunea Europeană trebuie să răspundă în mod corespunzător la nevoile populației. Acest lucru este valabil și pentru nevoile religioase ale oamenilor și ale instituțiilor. Uniunea Europeană are obligația să intre în dialog oficial cu Bisericele și comunitățile religioase. Inițierea acestui dialog presupune respectarea unor serii întregii de drepturi comunitare primare și secundare³⁷. Uniunea Europeană trebuie desigur să țină seama și de situația juridică a Bisericilor. În construirea unui sistem legislativ religios european, fundamentul trebuie să fie și să rămână respectarea sistemelor din fiecare țară a comunității³⁸, și aceasta se poate realiza numai printr-o conlucrare ce membrii desemnați de toate Bisericile respective. Bisericile europene dețin însă propriile drepturi de suveranitate și acestea nu există în mod izolat. Drepturile de suveranitate sunt și rămân în relație cu alte îndatoriri de ansamblu ce vizează binele comun. Aceasta presupune să se țină seama și de religie, de nevoile religioase ale omului contemporan din și cu Uniunea Europeană. Uniunea Europeană trebuie să țină cont mai mult ca înainte de ceea ce reprezintă religia în sine³⁹, deoarece ea poate să devină factorul ei de coeziune și de stabilitate, asigurându-i dimensiunea verticală de spiritualitate.

3. Importanța și locul Bisericii Ortodoxe în construcția europeană

În calitate de continuatoare fidelă și autentică a Cincizecimii primare – Biserica Ortodoxă are un rol de seamă în construcția europeană. Ea aduce mai întâi un tezaur liturgico – sacramental neprețuit, însă în același timp și o experiență și un duh nou, de viață creștină, păstrat în continuitate neîntreruptă cu Biserica primară și în dialog permanent cu contextul istoriei prin cele două dimensiuni ale teologiei ale teologiei ei, verticală și orizontală, care i-au asigurat un echilibru continuu. Rolul Bisericii Ortodoxe în aceste vremuri de schimbări majore la nivel mondial, poate fi înțeles în funcție de Crucea lui Iisus Hristos, care ne imprimă disponibilitatea de jertfă și ne face să devenim responsabili de faptele noastre; de Învierea Domnului Iisus Hristos, care dă speranță învierii noastre; de Cincizecimea trăită la fiecare Sfântă Liturghie euharistică, și de Înălțarea lui Iisus Hristos ce ne dă perspectiva ridicării din starea de păcat în care ne aflăm. Aceasta este înainte de toate, o misiune a comunității, o misiune de comuniune,

³⁶ Ibidem.

³⁷ Glen Johnson & Symonides Janusy, *The Universal Declaration of Human Rights*, UNESCO Publishing, 1998; Witte John Jr. & Johan D. Van der Vyver, *Religious and Discrimination in International Law*, Martinus Nijhoff, 1991.

³⁸ Prof. Gerrhard Robbers, *op. cit.*, p. 89.

³⁹ Ibidem.

deoarece comunitatea trebuie să reflecte dragostea”⁴⁰. Mântuitorul ne dă îndemnul: „Să vă iubiți unii pe alții... Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi” (Ioan 13, 34). Istoria Bisericii Ortodoxe poate fi ea însăși un bun exemplu pentru ceea ce se dorește a fi Uniunea Europeană. Biserica a contribuit din plin la progresul moral – spiritual al popoarelor, devenind o adevărată mamă a lor. Biserica s-a identificat întotdeauna cu năzuințele neamului pe care l-a slujit, luând parte, cu mijloacele ei specifice, la lupta de eliberare socială sau națională⁴¹. Ea a contribuit la formarea și consolidarea conștiinței naționale, la progresul și fericirea popoarelor la care a fost trimisă⁴². Ortodoxia reprezintă Biserica una, care se manifestă în deplinătatea ei, într-o plenitudine de Biserici locale. Biserica locală asimilează în identitatea ei elementele specifice națiunii, culturii și limbii poporului respectiv⁴³. Dumnezeiasca revelație și botezul creștin nu s-au dat cu scopul uniformizării creației și a suprimării varietății naturale și istorice a omenirii. Botezul creștin șterge doar păcatele celui botezat, nu și identitatea etnică a acestuia. Viața ne demonstrează că după mai multe veacuri de la îmbrățișarea creștinismului, diferitele popoare n-au încetat a fi ceea ce au fost la început – comunități umane distincte prin naționalitate, limbă, simțire, cultură și tradiție specifică⁴⁴.

Ființa umană devine universală și trăiește universalitatea nu doar spațial ci și temporal, interesată fiind și rugându-se pentru întreaga lume și pentru întreaga creație – care a fost binecuvântată de Dumnezeu Creatorul, Stăpânul, Pantocratorul și Proniatorul. Această universalitate creștină este nu numai o unificare a lumii, ci și un drum către o astfel de lume, spre Împărăția cea veșnică a lui Dumnezeu. Nimic nu poate fi mai elocvent și mai relevant în ideea unității și a universalității decât chiar mesajul liturgic, în cadrul căreia ne rugăm: „Pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfințelor lui Dumnezeu biserici și pentru unirea tuturor...”⁴⁵; „Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gând să mărturisim”⁴⁶; „Beți dintru Acesta toți, Acesta este Sângele Meu, al Legii celei noi, Care, pentru voi și pentru mulți se varsă, spre iertarea păcatelor”⁴⁷; „Unirea credinței și împărtășirea Sfântului Duh cerând, pe noi înșine și unii pe alții și toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm”⁴⁸. – Toate aceste citate fac trimitere către unitatea eclesiologică, liturgică și euharistică a persoanei, a comunității, a neamului și a popoarelor Care-L preamăresc ca Domn și Stăpân pe Mântuitorul nostru Iisus Hristos. „Veniți toți credincioșii să ne închinăm sfintei Învierii lui Hristos, că, iată a venit prin cruce bucurie la toată lumea”⁴⁹; „Pace lumii Tale dăruiește, bisericilor Tale, preoților și la tot poporul Tău”⁵⁰; iar la Slujba Vecerniei se reafirmă universalitatea căci „văzură ochii

⁴⁰ Boris Bobrinsky, *Taina Bisericii*, traducere de Vasile Manea, Editura Patmos, Cluj – Napoca, 2002, pp. 53 – 54.

⁴¹ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Ortodoxie și românism*, București, 1993, p. 54.

⁴² Pr. Prof. Dr. Dumitru Abrudan, *Bisericile locale și Biserica universală*, referat la Conferința teologică interconfesională, București, 1978, în revista „Studii teologice”, XXX, nr. 5 – 8, 1978, p. 4.

⁴³ Ibidem, p. 5.

⁴⁴ Ibidem, p. 6.

⁴⁵ Liturghier, E.I.B.M.B.O.R., București, 2000, p. 126

⁴⁶ Idem, p. 157.

⁴⁷ Idem, p. 162.

⁴⁸ Idem, p. 171.

⁴⁹ Idem, p. 180.

⁵⁰ Idem, p. 185.

mei mântuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor; luminează spre descoperirea neamurilor”⁵¹.

Prin urmare, unitatea creștină este realizarea pe pământ a ceea ce se continuă și se desăvârșește în cer. Iar această realitate cerească este prefigurată de Biserica Lui Hristos care este „tipul și icoana întregii lumi”, după cum afirmă Sfântul Maxim Mărturisitorul.⁵² În relație cu universalitatea creștină, globalizarea în sens profan pare a fi o traducere a acestei universalități ce caracterizează Biserica creștină, împlinită și desăvârșită fiind în Domnul Iisus Hristos. Percepția ori înțelegerea despre globalizare se dovedește a fi însă contradictorie. Fenomen complex și variat, pentru unii este considerată ca o posibilitate de prosperitate și dezvoltare economică, unificată într-un sistem mondial, și cu răspândirea unui model unic de gândire și acțiune. Pentru alții însă, este un fenomen promovat de noua ordine mondială care duce la transformarea popoarelor în mase de indivizi, al cărui punct culminant este relativizarea și anihilarea omului ca persoană. Omul contemporan trebuie să știe că societatea mondială nu se construiește prin asimilarea și omogenizarea oamenilor, ci prin înălțarea lor la demnitatea persoanei, descoperindu-și chipul în Dumnezeu, făcând astfel posibilă o deschidere reală și autentică între oameni. Până acum, Europa s-a întemeiat pe interese economico-financiare și politice. A încercat, așadar, să mulțumească nevoile primare ale „omului contemporan”, dar tensiunile, conflictele și crizele n-au dispărut. Faimoasa „piramidă a lui Maslow” ne arată că acesta este nivelul cel mai de jos al nevoilor umane, într-adevăr, important dar incomplet și insuficient. Ar urma apoi nivelul secund - cel intelectual – și el necesar. Europa răspunde (chiar dacă imperfect și nedesăvârșit) acestui nivel, inclusiv prin circulația ideilor și cu ajutorul mijloacelor mass-media. Are însă, nevoie imperioasă să-și creeze (și) nivelul superior, adică cel metafizic și spiritual – duhovnicesc, ce are misiunea esențială de a le identifica și ilumina pe cele inferioare. Fără acesta, „teocentrismul” și „prosopocentrismul” pe care îl propune și îl recomandă Creștinismul rămâne fără ecou, iar victima este însăși persoana umană. Fără acesta, omul se vede determinat și constrâns obedienței și slugărniceii nedemne, față de o societate impersonală sau în contrapозиție cu aceasta⁵³.

În acest context se mai poate afirma și faptul arhicunoscut că nu s-a dorit precizarea în textul constituțional european a aportului creștinismului la formarea civilizației europene, dar asemeni modelului american privitor la relația stat - culte în Uniunea Europeană a pus un semn de egalitate între biserici (culte), asociații religioase, organizații filosofice și neconfesionale ceea ce este de asemeni regretabil, știut fiind faptul că-n câteva state ale Uniunea Europeană s-a legalizat căsătoria între persoane de același sex. Din aceste motive Uniunea Europeană se prezintă pentru Biserica noastră ca un spațiu al mărturisirii, cuvântului și modului de viață creștin – ortodox și este de luat în seamă misionarismul episcopiiilor Bisericii Ortodoxe Române din diaspora, a celor două mitropolii ortodoxe românești din Germania și Franța. În virtutea sobornicității, a catolicității, a universalității creștinismul-ortodox român Biserica Ortodoxă Română are o datorie sfântă și ontologică să se implice în edificarea și împlinirea binelui și a civilizației

⁵¹ Idem, p. 43.

⁵² Appud, Constantin Costache în *Ortodoxia* – Revista Patriarhiei Române, anul LV, nr. 1-2/ianuarie-iunie 2004, p. 211.

⁵³ Pr. Arhim. Dr. Iuvenalie Ionașcu, *Ortodoxie și putere politică în Uniunea Europeană*, în revista “Rost”, nr. 35/ianuarie 2006, p. 17.

creștine în lume în general și în Uniunea Europeană în special. Prin aderarea țării noastre și a Bulgariei la Uniunea Europeană, prezența creștinismului ortodox în peisajul confesional, cultural și social al Europei unificate este imposibil de ignorat, și vom fi chemați să participăm la un dialog deloc simplu. Odată cu integrarea țării noastre practic Biserica Ortodoxă Română va trebui să se afle într-o permanentă misiune creștină pentru a-și proteja credincioșii de pericolul apostazierii, al depărtării de credință și de Dumnezeu; să nu uităm că în urmă cu doi ani vestitul concurs Eurovision a fost câștigat de o trupă rock ai cărei membri erau deghizați în diavoli și care au interpretat o piesă blasfemiatoare la adresa lui Dumnezeu.

Formarea unei civilizații depinde de sensul pe care îl dă un popor vieții și atitudinii față de ea. Creștinul-ortodox trebuie să se raporteze continuu la Dumnezeu, la poruncile și la harul Său, la Maica Domnului, la slujbele Bisericii, la sfinți, la sfintele icoane, la sfintele moaște și la sfânta cruce - care sunt elemente distinctive ale conștiinței sale și trebuie să aibă ca țel al vieții curățirea de păcate, mântuirea sufletului, fericirea veșnică, îndumnezeirea. Modelul creștinului este sfântul, iar civilizația creștin-ortodoxă este superioară prin faptul că oferă omului posibilitatea depășirii lumii materiale, a imanentului, a dimensiunii biologice și economice a vieții prin unirea cu Dumnezeu pe calea credinței, a misticii ortodoxe. Se pune întrebarea dacă Biserica noastră este suficient de pregătită pentru misiune creștină și care este spațiul misionarismului creștin-ortodox? Misionarismul creștin ortodox „este ieșirea din pasivitate” la nivel de comunitate sau parohie.

Exemplul viu de trăire ortodoxă, un om virtuos poate mișca mințile și inimile oamenilor spre credință, iar acela trebuie să fie preotul prin care Dumnezeu poate mișca viața oamenilor spre idealul creștin în parohie în primul rând, și apoi în lume în general. Orice înnoire misionară începe cu preotul care trebuie să-și înțeleagă vocația misiunii sale, să creadă cu adevărat în necesitatea sfințeniei vieții, în deșertăciunea și perisabilitatea vieții orientate spre cele materiale.

Viața misionară la nivelul parohiei trebuie să fie vie și să fie centrată pe Iisus Hristos, pe împlinirea poruncilor lui Dumnezeu, pe cultul Bisericii, pe sfintele taine, pe rugăciunea personală. A face din parohieni un popor de sfinți nu stă în puterea preotului, dar străduința de a-i apropia de învățăturile Sfintei Evanghelii se poate și este datoria sfântă a preotului: „Un amvon care tace din delăsarea preotului este în criză, o cuminecătură care nu este împărtășită din prea multe scrupule este o criză. Un creștin care nu iubește pe semenul său ca pe sine, un preot care ocolește problemele esențiale ale parohiei, un monah care stă pe drum și nu se roagă permanent, toți aceștia agravează criza misionară actuală.” (Pr. Prof. Univ. Dr. Ion Bria în cartea sa “Ortodoxia și Europa”). În măsura în care se va recreștina spațiul parohial și se va edifica parohia ca spațiu sacru al eliberării de rău și de păcate, se va afirma și ortodoxia noastră profundă și de efect în afară, în cadrul U.E. și se va depăși situația europeanului de astăzi.

Ortodoxia sau creștinismul „în duh și adevăr” înseamnă viață sfântă și ea trebuie trăită de toți membrii Bisericii credincioși sau clerici, iar pentru trebuințele misionare ale Bisericii se pot înființa la nivel parohial, asociații de interes comunitar-parohial care să poată atrage fonduri europene. Integrarea țării noastre în familia europeană instituționalizată este un fapt ce s-a petrecut, motiv pentru care trebuie judecate cu atenție toate aspectele: integrarea este pe de o parte o mare provocare din punct de vedere duhovnicesc, iar pe de altă parte Biserica noastră poate contribui la reșezarea Uniunea

Europeană pe un nou fundament și anume cel spiritual prin păstrarea identității spirituale creștin-ortodoxe și culturale a poporului român, și prin dezvoltarea comuniunii cu celelalte popoare, europene.

De aceea, omul european are nevoie de o personalitate proprie, de o identitate bine conturată, care să-i evidențieze și să-i remarce întreaga sa valoare. Fiindcă el creează Europa și nu invers. Și o alcătuiește pentru sine, pentru cei dragi și pentru generațiile viitoare. Este necesar să aibă un aport și o contribuție substanțială la unificarea și la consolidarea familiei umane, fie ea și europeană, deoarece Creștinismul este, prin excelență, religia unității, a frățietății și a iubirii în Hristos Domnul. O Europă fără Iisus Hristos poate fi o înșelare și o accentuată dezamăgire, după cum a fost și comunismul. Desigur, o Europă cu Hristos ar fi o „utopie”... adevărată și fericită!...

Cu alte cuvinte, în contextul actual european, Biserica își definește tot mai evident rolul de spațiu și dimensiune coagulantă, prin iubirea și comuniunea în Domnul nostru Iisus Hristos. Modelul unității creștine transpare din scopul și dorința Bisericii de a constitui comuniunea deplină, care nu este absorbire, ci comuniune în adevăr și în dragoste. Această cale nu are alternativă: este calea Bisericii.⁵⁴ Această imagine a Bisericii care cuprinde credincioșii din atâtea locuri, vremuri și neamuri, uniți fiind prin credința în Hristos, trebuie să devină un factor catalizator pentru unitatea Europei, a popoarelor ei.

Ținta și menirea Bisericii în construcția europeană este aceea de a-i aduna pe toți în Trupul Domnului nostru Iisus Hristos și de a extinde Cincizecimea asupra tuturor, respectându-le diversitatea proprie, fiindcă această diversitate nu desființează unitatea, ci o întărește și o îmbogățește, iar Cincizecimea tocmai acest lucru l-a arătat în istorie. Așa stând lucrurile, vom afirma și sublinia faptul că Biserica nu este o realitate închisă și nici închisată în ea însăși: ea este trimisă în lume și este deschisă către lume. Noile posibilități care se creează într-o Europă deja unită, și care își extinde granițele pentru a îmbrățișa popoarele și culturile din partea centrală și răsăriteană a continentului, dezvăluie o provocare pe care creștinii din Răsărit și din Apus sunt chemați să o întâmpine împreună. Cu cât vor fi mai uniți în recunoașterea și mărturisirea Unicului Dumnezeu, cu atât ei vor da expresie, consistență și spațiu sufletului creștin al Europei, sfințeniei vieții, demnității și drepturilor fundamentale ale persoanei umane, dreptății și solidarității, păcii, reconcilierii, valorilor autentice ale familiei și apărării ecoteologice a creației. Europa întregă are nevoie de bogăția culturală creată de și în Creștinism. A unit pe cei mulți care erau de etnii și limbi diferite într-o înțelegere duhovnicească comună. I-a învățat limba iubirii, limbă pe care trebuie să o învețe toți cetățenii Uniunii Europene. Ei trebuie să înțeleagă că, deși a trecut vremea Războiului Rece, a fi împreună și a rămâne împreună, indiferent cine suntem, continuă să fie o necesitate din perspectiva supraviețuirii, nu doar a Uniunii Europene ci a întregii planete.

4. Despre viitorul educației religioase în cadrul Uniunii Europene de la începutul celui de-al treilea mileniu creștin

Scopul învățământului rezidă în a comunica cunoștințe și a crea deprinderi în direcția folosirii lor, în cadrul unei profesii. Scopul învățământului religios constă în

⁵⁴ Declarația comună a Sanctității Sale, Papa Ioan Paul al II – lea și a Prea Fericirii Sale, Patriarhul Teoctist, în “*Ortodoxia*” – Revista Patriarhiei Române, anul LIII, nr. 3-4/iulie-decembrie 2002, p. 7.

instrucție, adică în comunicarea unui adevăr religios, și în educație, ceea ce înseamnă exercitarea în deprinderea formelor de trăire religioasă. Scopul educației religioase constă în formarea caracterului religios – moral al omului. Nu se poate face educație fără instrucție, fiindcă învățarea înseamnă cunoaștere. La rândul ei cunoașterea rămâne fără finalitate dacă nu este aplicată în viață⁵⁵. Două probleme sunt importante, și anume: 1. Cine este responsabil sau cine controlează până la urmă educația religioasă în școlile de stat?; 2. În ce constă conținutul educației religioase?

În multe țări, abordarea educației religioase se situează undeva între asigurarea informației cognitive și oferta educației catehetice. Multă vreme, societatea a fost puternic animată atât gândirea religioasă în general, cât și de prezența vitală a bisericilor în particular. Astăzi încep să se definească două abordări oarecum opuse. În primul rând, ne putem concentra asupra componentei confesionale a educației religioase, redefinind educația religioasă ca formă de mărturie - (Aici trebuie făcută precizarea că mărturia, cel puțin în Istoria Bisericii Ortodoxe Române, a fost mereu unită cu diaconia și liturghia, și de cele mai multe ori a devenit, în cele din urmă martiriu, adică jertfire de sine. Ceea ce ne arată că nu există o mărturisire care să nu își asume răspunderea jertfelnică, indiferent de contextul în care este făcută.). Profesorul de religie este un martor al credinței sale. Această abordare este problematică din două motive: Primul motiv se referă la ruptura dintre religie și alte discipline de învățământ. Caracterul incognitiv al educației religioase (cel puțin așa susțin unii) izolează atât materia, cât și profesorii respectivi viața și activitatea obișnuită din școală. Al doilea motiv se referă la aspectul mărturiei religioase într-o societate secularizată, în care, pentru a avea succes, mesajul religios trebuie să fie un exemplu viu transmis de profesorul de religie⁵⁶. În al doilea rând, se poate opta pentru o direcție diametral opusă în care caracterul cognitiv al educației religioase trebuie scos în evidență. Religia devine astfel o materie ca oricare alta din școală, producând indiferentism și absenteism. Concepția negativă a acestei abordări este că religia nu va fi cu nimic diferită de oricare altă materie și astfel nu ne putem aștepta la eficiența și finalitatea educației religioase. Educația religioasă modernă, incluzând colaborarea fructuoasă dintre învățământul religios și organele de stat, presupune două lucruri: a) un dialog matur între cei doi factori, dar și interreligios. b) o politică de stat modernă cu privire la învățământul religios.

Fundamentul și temeiul, asupra cărora se sprijină lecția de religie, este Iisus Hristos, Mântuitorul și Reînnoitorul lumii. De aceea și duhul ce trebuie să caracterizeze lecția de religie, în deosebi lecția de morală creștină, este duhul libertății și reînnoirii în Iisus Hristos 57. În acest punct trebuie să observăm că scopul lecției de morală creștină este formulat foarte corect în programa analitică a clasei a treia de Liceu, când se spune că e „îndrumarea tânărului om de a accepta în mod liber chemarea lui Dumnezeu, de a trăi printr-o cunoaștere conștientă viața în Hristos în spațiul Bisericii și Tradiției Ortodoxe...”⁵⁸. Dar și acolo descrierea materialului cărții prezintă neajunsuri importante.

⁵⁵ Bogdan Tătaru Cazaban, *op. cit.*, p. 4.

⁵⁶ Radu Carp, *Un model de actualitate în Europa? Sprijinul acordat educației universitare de către fundațiile cu specific confesional în Transilvania secolului al XIX – lea*, în revista 22, anul XV (852), 07.07.2006 – 13.07.2006, p. 7

⁵⁷ „Legea lui Hristos este Legea libertății”, spune Sfântul Grigore Palama. *Etosul lui Hristos se identifică cu etosul libertății*. Legea lui Hristos îl conduce pe om la libertate, lăsându-l pe creștin liber să-l urmeze.

⁵⁸ Φ.Ε.Κ. 240, τ.Α, 23/10/1979, Προεδρικό Διάταγμα 826.

În mod special, pentru o apreciere (considerare) corectă a moralei creștine este fundamental principiul pe care-l formulează Aposolul Pavel, potrivit căruia „Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos. Toate îmi sunt îngăduite, dar nu mă voi lăsa biruit de ceva”⁵⁹. Hedonismul și imoralismul nu-l eliberează pe om, ci îl înrobesc și-l conduc la impas, într-o stare existențială fără ieșire. Elevul poate cunoaște acest fapt foarte ușor, dacă învață să așeze aceste concepții în cadrul unei perspective mai vaste și să le controleze prin criteriul timpului. În general intercalarea variabilei timpului și considerarea temelor (subiectelor) morale și sociale prin această perspectivă trebuie să domine materia moralei creștine din Liceu.

Elevii la această vârstă nu numai că pot, dar și vor să se miște la un nivel mai înalt. De aceea și lecția are nevoie de o alcătuire teoretică îngrijită. Chiar și dezvoltarea interesului lor pentru lucrurile sociale impune să fie dată o amploare mai mare dimensiunii sociale a Ortodoxiei, ce este adesea revelatoare pentru confruntarea și soluționarea problemelor sociale contemporane. „Aici trebuie să fie notat faptul că e necesar și o clarificare a Ortodoxiei vizavi de falsificările ei conștiente sau inconștiente de către creștini sau de către dușmanii creștinismului. De obicei nu cunoaștem Ortodoxia atât de bine, pe cât credem. De aceea trebuie să o studiem mai bine. Și de obicei Ortodoxia nu este prezentată atât de bine de aceia ce-i fac propagandă ostentativ. Încă e nevoie să se aibă în vedere interpretările diferite ce i le dau și în general și Creștinismului teoriile moral-sociale actuale, ce circulă între tineri”⁶⁰. În sfârșit e necesară existența unui material auxiliar specific pentru profesori. Așa va exista și informarea specifică, care-l va ajuta pe profesor la o prezentare desăvârșită a materiei lui și la o confruntare cu succes a problemelor pe care le analizează. Obiceiurile (obișnuințele) fiecărei generații noi se cultivă în cadrele celei anterioare. Astfel se formează și conștiința morală colectivă a fiecărui popor, dar și-n deosebi a fiecărei generații noi a lui. Această conștiință colectivă nu se schimbă ușor. Trebuie să treacă cel puțin trei generații, ca să se înfăptuiască o schimbare importantă în conștiința unei societăți. Însă când excitațiile pentru schimbări sunt atât de intense și atât de multe, precum se întâmplă și-n epoca noastră, este firesc să se creeze o situație instabilă de lungă durată, pe care cu greu o poate cineva urmări. Așa se interpretează de altfel și lărgirea prăpastiei între generații, pe care o constatăm azi. Viața creștină, ca viață de învrednicire universală a omului, îmbrățișează fiecare element omenesc autentic, oriunde și oricând îl întâlnește. Considerarea lașă (derizorie) a creștinismului și identificarea lui cu tipuri convenționale și forme cucernice îl omoară și-l fac respingător pentru tineri. Creștinismul nu este ideologie, ci deplinătatea adevărului și a vieții. Este etosul omului desăvârșit în Iisus Hristos în persoana Căruia omul își descoperă „propria măsură”. Este viața noului etos în Iisus Hristos ⁶¹. Orice adevăr ce există în om și în civilizația lui, găsește în creștinism poziția corectă și valoarea lui. De aceea și morala creștină este mereu deschisă pentru a primi și accepta orice-i omenesc. Dincolo de acestea însă, dar și pentru a putea să valorifice toate acestea, se sprijină pe omul adevărat, ce s-a arătat în Hristos.

⁵⁹ I Cor. 6, 12.

⁶⁰ G. Mantzaridi, „Conținutul esențial al lecției de dogmatică și morală”, în revista KOINONIA 24, 1981, p. 409.

⁶¹ Vezi Ierom. Teofan Mada, „Viața în Hristos după Sfântul Ioan Gură de Aur”, Ed. Agnos, Sibiu 2007.

În altă ordine de idei, dialogul interreligios inteligent și înțelept reclamă și invocă o acțiune în trepte sau în etape. Îmbrățișările și întâmpinările cordiale între liderii religioși nu (mai) sunt suficiente. Trebuie să se realizeze un proces complet, începând de la toleranța pasivă, trecând prin toleranța activă și respect reciproc, până la dragoste și comuniune iubitoare. Recunoaștem că acest proces nu este simplu, până la urmă, însă, trebuie să acceptăm că și alții pot crește în importanță și pot avea succes. Este clar că într-un asemenea context, prozelitismul nu mai poate deveni nicidecum un delict, deoarece nimic nu îi justifică existența. O politică de stat matură și înțeleaptă se caracterizează prin trei elemente 1. respectarea integrală a Convenției Europene a Drepturilor Omului; 2. acceptarea în totalitate a libertății religioase individuale, inclusiv a dreptului de a recunoaște ori de a adopta orice religie, ca și a dreptului de a-ți schimba religia ori confesiunea sau de a nu fi deloc religios; 3. alegerea, ca politică de stat, a unui pluralism care să îmbrățișeze o gamă largă de grupări religioase, căci acceptarea acestora este singura poartă spre o societate multiculturală sigură și încununată de succes⁶².

Concluzii

În încheiere, voi susține că religiozitatea – opusă fiind profețiilor modernismului – are resurse excepționale atât de a aduce acel echilibru interior mult dorit de omul contemporan, bulversat de anxietate și de îndoială și de a-i umple golul sufletesc, pe care nimeni și nimic nu reușesc să îl umple, precum și de a deveni motorul schimbării sociale. Provocarea noastră (a celor credincioși) este, după cum spunea Mântuitorul nostru Iisus Hristos, de a „înțelege bine vremurile”, de „a ne lua crucea din fiecare zi”, de a fi gata să-L urmăm, aducând mesajul Vieții, al Iubirii și al Adevărului unei lumi care mult prea adesea lăsată pradă ideologiilor depersonalizante, de orice fel⁶³.

Uniunea Europeană trebuie să conștientizeze importanța respectului identității și specificului cultural și spiritual al fiecărui popor sau națiune. Nordul predominant protestant și sudul catolic manifestă trăsături relevante și semnificative pentru Uniunea Europeană, în timp ce Ortodoxia dispune la rândul ei de experiențe, resurse și posibilități noi. Ortodoxia, ca fiind moștenitoarea tradiției patristice ce este pătrunsă de marile taine ale dogmelor trinitare și hristologice, are o structură spirituală proprie, preocupată fiind îndeosebi, de realitățile vieții duhovnicești și de raporturile ei inter și intra-umane. Viața Sfintei Treimi – Cea de viață dătătoare, îndreptată fiind către lume prin Întruparea Fiului lui Dumnezeu, a cultivat în interiorul existenței create a lumii o viață nouă, o realitate superioară, de conținut dumnezeiesc și anume: comuniunea. Ideea comuniunii este îndreptată și spre interior, dar și spre exterior. În ceea ce privește aspectul exterior al comuniunii, el se regăsește în una din însușirile și atributele Bisericii, așa după cum arată Simbolul de Credință niceoconstantinopolitan, adică: sobornicitatea, care alcătuiește și configurează sufletul, trupul și specificul Ortodoxiei. Acest termen folosit astăzi doar de Biserică, reprezintă și redă în mod calitativ termenul de catolicitate. Biserica sobornicească (catolică și ecumenică în adevăratul și profundul sens al cuvântului) este acea biserică care adună, unește și trăiește în comuniune.

Pe de altă parte, dialogul cu Islamul este de mare însemnătate atât din punct de vedere al politicii interne cât și externe și poate avea loc doar cu aportul bisericilor

⁶² Ibidem.

⁶³ Silviu Rogobete, *op. cit.*, p. 5.

creștine. Nici îndatorirea Germaniei față de iudaism nu trebuie trecută cu vederea la nivel european⁶⁴. Uniunea Europeană trebuie să gândească iarăși tema diversității religioase și a întâlnirii dintre culturi⁶⁵, și să respecte în același timp specificul bisericilor și comunităților religioase. Trebuie găsite căutate și găsite soluții pentru un dialog între religiile și instituțiile europene. Un ecumenism obținut prin constrângere din partea Uniunii Europene sau dirijat de aceasta ar contrazice principiul libertății religioase (invocat sau revendicat și de către *Legea nr. 489/2006 privind „Libertatea religioasă și regimul general al cultelor” din România*) și al dreptului de autodeterminare al bisericilor și comunităților religioase.

Așadar, statele comunitare (între care și România – prin această nouă lege a cultelor) și-au reglementat raportul lor cu religia, bisericile și comunitățile religioase, la nivel constituțional: Franța, regatul Unit al Marii Britanii, Italia, Spania, Danemarca, Austria, Germania, România et. De aceea se cuvine ca și Uniunea Europeană să facă același lucru. În aceasta constă răspunderea Uniunii, forța ei integratoare, viitorul ei⁶⁶. Sistemul legislativ european trebuie să se dezvolte în respect față de religie. Obligația de a garanta și proteja libertatea religioasă, trebuie să constituie o normă a Constituției europene. Aceștia sunt primii pași făcuți pentru un sistem legislativ în Uniunea Europeană, unde libertatea religioasă devine o temă majoră în societatea contemporană.

Drept urmare, pentru toate acestea, din partea Bisericii este necesară “o reflexie teologică profundă privind legătura dintre etică și politică, dintre spiritual și social, dintre național și universal, dintre local și global, dintre urban și rural. O atenție deosebită trebuie acordată reflexiei comune privind natura și finalitatea libertății, precum și asupra relației dintre libertate și responsabilitate în societatea de astăzi, și mai ales asupra relației dintre libertatea individuală și solidaritatea socială...”⁶⁷

În timpul comunismului ne preocupa foarte mult întrebarea: cum să dobândim libertatea? Acum trebuie să ne întrebăm permanent: Cum să folosim libertatea noastră? Îndeosebi pentru a deveni mai umani, pentru a apăra și promova demnitatea umană, creată după chipul și chemată la asemănarea lui Dumnezeu.

Pentru Biserică, viața omului nu are doar o dimensiune istorică, temporală, ci și una eternă, perenă, veșnică. Totuși, viața veșnică sau mântuirea depinde de faptele noastre săvârșite în istorie, în raport cu semenii noștri. De aceea, libertatea în acțiune are nu numai o consecință terestră sau socială, ci și una transcendentă, spirituală sau eshatologică cu scopul de a ne menține în această corabie duhovnicească, bisericească care ne poate duce la limanul veșniciei în Împărăția Cerurilor!

⁶⁴ Prof. Gerhard Robers, *op. cit.*, p. 7.

⁶⁵ Anca Manolescu, *Europa și întâlnirea religiilor. Despre pluralismul religios contemporan*, Editura Polirom, Iași, 2005, p. 205.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Mitropolit Daniel Ciobotea, *Relațiile Stat – Biserică (tradiție și actualitate)*, în lucrarea “*Libertatea religioasă în contextual românesc și european*”, Editura Bizantină, București, 2005, p. 15.

Rezumat

Studiul de față dorește să scoată în evidență rolul și importanța colaborării și a conlucrării tuturor religiilor acum, la începutul celui de-al treilea mileniu, în cadrul Uniunii Europene – la care și noi ca țară și popor am aderat... Acest material face, în acest sens, un excurs chronologic și, mai ales, apologetic al acestui demers – al conlucrării confesiunilor creștine și a celorlalte religii la bunul mers spiritual – duhovnicesc al poporului nostru, care, prin excelență, este “dreptmăritor creștin”.

Studiul cuprinde un aparat critic și bibliografic, în acest sens, și care duce la concluzia, ce străbate ca un fir roșu acest material și anume, acela că: Ținta și menirea Bisericii în construcția europeană este aceea de a-i aduna pe toți în Trupul Domnului nostru Iisus Hristos și de a extinde Cincizecimea asupra tuturor, respectându-le diversitatea proprie, fiindcă această diversitate nu desființează unitatea, ci o întărește și o îmbogățește, iar Cincizecimea tocmai acest lucru l-a arătat în istorie. Așa stând lucrurile, vom afirma și sublinia faptul că Biserica nu este o realitate închisă și nici închisată în ea însăși: ea este trimisă în lume și este deschisă către lume. Noile posibilități care se creează într-o Europă deja unită, și care își extinde granițele pentru a îmbrățișa popoarele și culturile din partea centrală și răsăriteană a continentului, dezvăluie o provocare pe care creștinii din Răsărit și din Apus sunt chemați să o întâmpine împreună. Cu cât vor fi mai uniți în recunoașterea și mărturisirea Unicului Dumnezeu, cu atât ei vor da expresie, consistență și spațiu sufletului creștin al Europei, sfințeniei vieții, demnității și drepturilor fundamentale ale persoanei umane, dreptății și solidarității, păcii, reconcilierii, valorilor autentice ale familiei și apărării ecoteologice a creației. Europa întregă are nevoie de bogăția culturală creată de și în Creștinism. A unit pe cei mulți care erau de etnii și limbi diferite într-o înțelegere duhovnicească comună. I-a învățat limba iubirii, limbă pe care trebuie să o învețe toți cetățenii Uniunii Europene. Ei trebuie să înțeleagă că, deși a trecut vremea Războiului Rece, a fi împreună și a rămâne împreună, indiferent cine suntem, continuă să fie o necesitate din perspectiva supraviețuirii, nu doar a Uniunii Europene ci a întregii planete.

Drd. Stelian Gomboș